

Achin Vanaik: Om flygförbudszoner som en utifrån kommande militär intervention

[Artikel från www.internationalviewpoint.org, 30 mars 2011. Achin Vanaik är professor i internationella relationer och internationell politik vid universitetet i Delhi.]

Vilka olika argument cirkulerar i diskussionen om flygförbudszoner? Kan utländska makter någonsin hävda rätten att ingripa, eller ska folket i olika länder stötta sina egna diktatorer? Har inte de som intervenerar alltid bakomliggande motiv som kan undergräva folkets oinskränkta makt över sin egen kamp och vad den leder till?

Några viktiga punkter angående "flygförbudszoner"

1. Det uppstod egentligen inga flygförbudszoner förrän efter slutet på Kalla kriget. De kan bara tillämpas av vissa stormakter över andras suveräna territorium, antingen av dessa få stormakter ensamma eller med hjälp av en klick eller skara länder, inklusive en eller flera stormakter, eller via FN som manipulerats av en eller flera av de fem permanenta medlemmarna i säkerhetsrådet.
2. Det finns inget internationellt politiskt och moraliskt opartiskt organ som kan genomdriva en sådan flygförbudszon någonstans.
3. Alla flygförbudszoner utgör ett brott mot ett lands nationella suveränitet, utom i de fall då regeringen i det avsedda landet formellt går med på det – vilket givetvis bara äger rum när regeringen redan har kuvats och mutats och tvingats att gå med på det (som Saddam Husseins Irak på 1990-talet).
4. Införandet av flygförbudszoner har undantagslöst inneburit väpnade angrepp mot mål på marken i de länder där de har tillämpats, och har därmed orsakat civila förluster även när dessa flygförbudszoner har genomförts i namn av att förhindra omfattande civila förluster.
5. Även när det uttalande syftet med att införa en flygförbudszon är att "förhindra att civila skadas och dödas i stor skala" av regeringen i det land som zonen riktas mot, så är det aldrig de intervenerande ländernas huvudmotiv.
6. Tillämpningen av flygförbudszoner är och kommer alltid att vara selektiv och hycklande. Det är aldrig och kommer aldrig att vara en konsekvent eller opartiskt tillämpad politik – vem krävde eller ville till exempel ha en flygförbudszon när regeringen i Sri Lanka nyligen bombade Jaffna-regionen för att besegra LTTE (de tamilska tigrarna)?
7. Principen att inte bryta mot och överhuvudtaget acceptera att ett lands territoriella suveränitet är okränkbar (vilket innefattar att respektera landets luftrum) finns inskriven i FN-stadgan och således i internationell lag, och har endast de undantag som medges i FN-stadgan själv. Detta allmängiltiga eller nästan allmängiltiga juridiskt inskrivna samförstånd är ett stort demokratiskt framsteg och vittnar om de stora demokratiska omvälvningar som ägde rum i mitten av 1900-talet, och vilka förkroppsligades i de stora avkolonialiseringarna som därmed inneslöt den formella jämlikhet som suveränitetsprincipen innebär.
8. Argumenten för att bryta mot principen om nationell territoriell suveränitet (utom vad gäller de undantag som redan medgivits) genom en flygförbudszon grundar sig på det starka moraliska anspråket att behöva "förhindra omfattande civila dödsfall/skador". Eftersom sådana civila förluster också kan ske vid markanfall, följer av detta att samma princip som används för att rättfärdiga en flygförbudszon kan och måste användas för att under vissa omständig-

heter rättfärdiga våldsamma militära interventioner på marken i ett annat land. Dessa rättfärdiganden kan ske i namn av att förhindra grymheter på förhand, eller om de redan har ägt rum mot civila att förhindra ytterligare förluster. Skillnaden mellan flygangrepp och markanfall är ofta men inte alltid hur försvarslös den utsedda civilbefolkningen är. Men det räcker inte för att kunna föreslå en flygförbudszon men vara mot ett markanfall. Försvarslöshet är ett resultat av den övergripande militära styrkebalansen mellan de två sidorna, vilket inte alltid eller på något avgörande sätt hänger på om man angriper i luften eller på marken. Det sistnämnda kan under vissa omständigheter göra oppositionella civila mycket försvarslösa.

9. Den avgörande frågan blir då om – och under vilka omständigheter – det är möjligt att stödja en utifrån kommande militär intervention (oavsett i vilken form), som även om den helt klart är olaglig och bryter mot principen att respektera landets territoriella suveränitet icke desto mindre är berättigad och bör genomföras?

I så måtto som vi försöker hitta några normgivande grundvalar (som hänger samman med någon sorts uppfattning om ”rättvisa”) för den ståndpunkt vi vill anta – för eller mot en sådan utifrån kommande militär intervention – vilka ska dessa grundvalar och därmed sammanhängande argument vara? I detta avseende finns det enligt min åsikt tre grundläggande ståndpunkter, vilka skisseras nedan.

Ståndpunkt 1

Man ska respektera det som slås fast i internationell lag och FN-stadgan, och inga andra undantag ska finnas än de som redan står i FN-stadgan, nämligen a) självförsvar mot ett pågående eller omedelbart förestående väpnat angrepp från något annat lands officiella väpnade styrkor, eller b) som en ”sista utväg” om den ”internationella freden bryts” och sanktioner av FN:s säkerhetsråd sedan alla andra ansträngningar har gjorts och misslyckats.

Argumentet för denna ståndpunkt (som skulle avvisa införande av en flygförbudszon i den situation av inbördeskrig som råder i Libyen, och betrakta FN-resolutionen som godkände den som ett svek och förräderi mot FN-stadgan) skulle följa dessa linjer.

- (a) Den internationella ordning som har upprättats med det nuvarande samförståndet och den beslutade ståndpunkt som intagits av FN:s samtliga medlemsländer och vilken förkroppsligas i FN-stadgan och internationell lag skulle undergrävas om man tillät fler undantag som inte stöds och inte kan stödas av tillnärmelsevis så många länder som stöder FN-stadgan som den lyder nu.
- (b) Den kommer alltid att tillämpas selektivt och inkonsekvent och därmed hycklande och oärligt.
- (c) De intervenerande ländernas motiv är alltid tvivelaktiga och har mer att göra med geostrategiska och andra perspektiv som inte är övervägande humanitära.

Ståndpunkt 2

Enligt de som försvarar denna ståndpunkt kan ganska ofta förekommande utifrån kommande militära interventioner krävas i namn av att försvara de mänskliga rättigheterna.

- (a) Sådana utifrån kommande militära interventioner har verkligen stöd i FN-stadgan eller i den nyare kungörelsen om ”Ansvar att skydda”, eftersom principen om att skydda mänskliga rättigheter åtminstone är likställd med principen att respektera nationens suveränitet.
- (b) Även om dessa interventioner är olagliga så är de moraliska, och detta prioriteras före

laglighet.

- (c) Resultat är viktigare än motiv, det vill säga positiva resultat av aktioner slår de själviska motiven bakom dessa aktioner.
- (d) "Slutgiltig rättvisa" eller att garantera rättvisa i det långa loppet innebär ansvar att inte bara intervensera, utan också om det bedöms nödvändigt hålla ut under längre perioder för att säkerställa en stabil och varaktig rättvisa, det vill säga en demokratisk regim. Hur länge en flygförbudszone ska vara eller hur länge några andra sorters utifrån kommande militära interventioner ska fortgå (exempelvis en markinvasion som i Afghanistan och Irak) ska beslutas av de stater som intervenerar.
- (e) Än sen om sådana interventioner är selektiva och inkonsekventa. I de fall där det blir ett positivt resultat är det åtminstone bättre än att man undviker intervention bara för att vara konsekvent.

Ståndpunkt 3

I så måtto som vi lever i en värld där olika folk har bildat enskilda länder, så borde den normgivande princip som ska vägleda oss vara att "respektera ett folks rätt att själva störta sin tyrann". Det vill säga man måste respektera ett förtryckt folks fria makt, och får inte ersätta den med någon annan makt. Det är naturligtvis helt OK med olika sorters ingripande och påtryckningar utifrån – med undantag för all sorts militära interventioner. Det kan vara allt från diplomatiska påtryckningar till alla möjliga sanktioner och till och med att tillhandahålla vapen till den förtryckta sidan. Men man ska inte ens under en situation av inbördeskrig ersätta och därmed förneka folkets rätt att själva störta sin tyrann. Därmed måste störtandet av apartheid vara sydafrikanernas eget verk, eller störtandet av shahen av Iran iraniernas eget verk, och även störtandet av Stalin, Ceaușescu eller Marcos deras egna folks verk. Störtandet av exempelvis Storbritanniens koloniala styre eller Frankrikes koloniala styre i Algeriet (där fransmännen använde flygplan för att bomba algeriska byar) måste vara de kolonialiserade folkens eget verk, givetvis med all sorts solidaritetsstöd utifrån med undantag av militär invasion.

Det finns emellertid två undantag till denna regel.

- (a) I ett inbördeskrig där ena sidan ber om en utifrån kommande militär intervention och får det, kan den andra sidan svara med att på samma sätt be om liknande yttre stöd och intervention. Detta skedde i Angola 1975, då det av USA och Sydafrika stödda UNITA fick hjälp av från Sydafrika organiserade "legoknektar", vilket fick det styrande MPLA som ledde kampen mot den portugisiska kolonialismen att be om och få hjälp från kubanska trupper.
- (b) Att respektera ett folks rätt att störta sin egen tyrann förutsätter med nödvändighet att folket i fråga kan fortsätta att existera och göra motstånd. I de mycket ovanliga fall då förtryckets omfattning mot hela befolkningen är sådan att denna "existens" kan sägas vara hotad, så krävs utifrån kommande militär intervention, och den intervenerande statens motiv är av sekundär och inte avgörande betydelse. Detta var fallet i Östtimor (1975) och Rwanda (1991), då interventioner för att förhindra dessa folkmord borde ha ägt rum men inte gjorde det, och 1978 i Kampuchea då det verkligen ägde rum från Vietnams sida, oavsett vilka dessas motiv var. Begreppet folkmord används inexact och därför väldigt ofta. Definitionen i Folkmordskonventionen är så lös och obestämd att den täcker en hel rad scenarier, från att ett folks existens hotas helt eller till stora delar, och till situationer där detta är långtifrån fallet. Man kan då ofta rättfärdiga interventioner i namn av att förhindra en "massaker" eller "folkmord" även när det inte är motiverat, åtminstone inte med de argument som förs fram för ståndpunkt 3.

De tillfällen då ett folks existens kan sägas vara till stor del för att inte säga helt hotad är med nödvändighet mycket sällsynta. Vad vi istället har haft är väststötta och genomförda utifrån kommande militära interventioner i namn av att förhindra massakrer eller "folkmord" när detta inte borde ha gjorts, till exempel i Irak, Afghanistan, Haiti, Serbien-Kosovo och nu Libyen. Om den andra sidan i Bahrain hade begärt en motintervention när de saudiska trupperna invaderade, så hade det varit berättigat på normativa grundvalar, men om andra mer strategiskt-politiska övervägande togs med i bedömningen, kan man utifrån dessa lätt komma fram till att det är bäst för den andra sidan att inte gå in för en sådan "motintervention".

Ståndpunkt 3 är min ståndpunkt. Den ligger närmare ståndpunkt 1 än ståndpunkt 2, som jag är starkt mot, och som intas av många liberaler och högeranhängare till USA:s utrikespolitik som vägrar erkänna och gå mot USA:s i grunden imperialistiska natur. Ståndpunkt 3 går med på många av ståndpunkt 1:s argument, men sammanfaller inte med den. Det är ett mycket begränsat och villkorligt stöd för intervention. Av detta följer att jag är mot att införa en flygförbudszon ens av "allra bästa sort" över Libyen, oavsett om en sådan flygförbudszon skulle vara en täckmantel för andra imperialistiska avsikter eller om den skulle gå utöver FN-resolutionens gränser. Man måste av olika skäl, inklusive den normgivande princip som förkroppsligas i ståndpunkt 3, gå mot resolutionen som sådan.

Enligt min uppfattning är ståndpunkt 3 den bästa av de tre ståndpunkterna, men den saknar inte oklarheter och moraliska dilemman.

- (a) Det finns en ofrånkomlig gråzon när det gäller att avgöra om ett folks existens är hotad när civila dödas i mycket stor skala, och därmed vid vilken tidpunkt det kan anses vara berättigat att kräva en intervention, och sedan känslan när man till sist ville ha interventionen och tänker att man kanske skulle ha krävt den långt tidigare!
- (b) Att respektera ett folks rätt att störta sin egen tyrann kan i själva verket innebära att man helt enkelt blir vittne till ett omfattande dödande och känner sig maktlös att stoppa det trots alla andra solidaritetsanstängningar med landets förtryckta.
- (c) Även om det skulle finnas ett verkligt internationellt och opartiskt organ som kunde ingripa militärt tidigt i en konflikt/inbördeskrig, så skulle de normgivande grundvalarna för ståndpunkt 3 hävda att det är fel om en sådan styrka intervenerar om inte folkets existens var hotad. Detta speciella dilemma är ytterst hypotetiskt eftersom det inte finns någon sådan verkligt opartisk styrka, och det med hänsyn till imperialismen och dess anhängare sannolikt inte kommer att uppstå någon inom överskådlig framtid.

Hur är det slutligen med Palestina och låt oss säga ett krav på flygförbudszon i Gaza och/eller Västbanken? Israel har förvandlat Gaza till ett fängelse som de kommer att bomba från luften men inte skicka marktrupper till, medan de på Västbanken är fysiskt närvarande som ockupationsmakt. Israel är inte indraget i ett inbördeskrig utan ockuperar, kontrollerar, förtrycker och blockerar illegalt territorier, delvis i samarbete med den palestinska myndigheten. Palestinierna kan förvisso kräva en flygförbudszon för att förhindra angrepp på de ockuperade eller blockerade territorierna.

Så ja, man kan stöda principen om en flygförbudszon över Gaza. Men vem ska genomföra den? För att bli effektiv skulle en sådan flygförbudszon dessutom nästan säkert behöva angripa Israels flygstridsförmåga i själva Israel, vilket (även bortsett från faran för civila förluster) varken vore berättigat eller strategiskt vettigt.

Om palestinierna skulle be om en interventionsstyrka för att kasta ut de israeliska styrkorna från Västbanken, så skulle det innebära att de bad om att deras egen makt skulle ersättas av en utifrån kommande makt när deras existens som folk inte är hotad. Även om fördrivning är grymt och oförsvarligt så är det inte samma sak som utrotning, eftersom folket fortsätter att existera och kämpa. Det är moraliskt och strategiskt vettigare att respektera palestiniernas rätt att kämpa för sin

egen befrielse, givetvis med största möjliga all möjlig solidaritet utifrån med undantag för direkt militär intervention.

(Översättning från engelska, Göran Källqvist.)